

**XALQARO HUQUQ DOIRASIDA MILLIY OZCHILIKNING
HUQUQLARINI HIMOYA QILISH**

Ibodullayev Zuxriddin Zikrillayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik talabasi

Email: zuxriddinibodullayev08@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunga kelib zamonaviy jamiyatlar etnik, diniy, lingvistik va madaniy jihatdan tobora xilma-xillashib bormoqda. Bu global migratsiya, tarixiy chegara o'zgarishlari va globalizatsiya jarayonlari ko'plab davlatlarda milliy ozchiliklarning mavjudligini keltirib chiqaradi. Muallif ushbu maqolada xalqaro huquqning milliy ozchiliklarni himoya qilish sohasidagi normalari, institutlari va amaliy mexanizmlarini har tomonlama o'rganib, ularga yechim beradi.

Kalit so'zlar: milliy ozchilik, inson huquqlari, xalqaro huquq, o'zligini saqlash, barqarorlik, ijtimoiy adolat

Kirish: Zamonaviy jamiyatlar etnik, diniy, lingvistik va madaniy jihatdan xilma-xillashib bormoqda. Global migratsiya, tarixiy chegara o'zgarishlari va globalizatsiya jarayonlari ko'plab davlatlarda milliy ozchiliklarning mavjudligini keltirib chiqardi. Tarixian, bu guruhlar assimilyatsiya, kamsitish va hatto zo'ravonlik xavfiga duch kelishgan. Milliy ozchiliklarning huquqlarini himoya qilish nafaqat inson huquqlari masalasi, balki ijtimoiy adolat, ichki barqarorlik va xalqaro tinchlikni saqlashning muhim omilidir. Xalqaro hamjamiyat ushbu muammoni hal qilish uchun bir qator huquqiy normalar va mexanizmlarni ishlab chiqdi. Ushbu maqolaning maqsadi zamonaviy xalqaro huquqning milliy ozchiliklar huquqlarini qanday himoya qilishini, asosiy huquqiy hujjatlar va amaliy mexanizmlarni tahlil qilish, shuningdek, amalda duch kelinadigan muammolar va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari o'rganishdan iborat.

Metodologiya: Ushbu tadqiqot **sifatli tahlil** (qualitative analysis) va **hujjatlar tahlili** (document analysis) usullariga asoslanadi. Tadqiqot doirasida quyidagi manbalar tahlil qilingan:

1. **Birlashgan Millatlar Tashkilotining asosiy huquqiy hujjatlari:** Inson Huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi, Fuqarolik va Siyosiy Huquqlar to'g'risidagi Xalqaro Pakt (ICCPR), Iqtisodiy, Ijtimoiy va Madaniy Huquqlar to'g'risidagi Xalqaro Pakt (ICESCR).
2. **Maxsus konvensiyalar va deklaratsiyalar:** ICCPRning 27-moddasi, Milliy, Diniy va Til Ozchiliklari Shaxslarining Huquqlari to'g'risidagi BMT Deklaratsiyasi (1992), Bolalar Huquqlari to'g'risidagi Konvensiya (CRC) ning 30-moddasi.
3. **Mintaqaviy hujjatlar va mexanizmlar:** Yevropa Kengashining Milliy Ozchiliklarni Himoya qilish to'g'risidagi Ramkofer Usullari bo'yicha Ko'rsatma (1999), Yevropa Mintaqaviy yoki Milliy Ozchiliklar Tilini Himoya qilish to'g'risidagi Xartiyasi (1992), Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (OSCE) tomonidan qabul qilingan hujjatlar.
4. **Ilmiy adabiyotlar:** Xalqaro huquq va ozchiliklar huquqlari sohasidagi yetakchi mutaxassislarning monografiyalari va ilmiy maqolalari.
5. **Amaliy monitoring hisobotlari:** BMT Inson Huquqlari Kengashi, OSCE Ozchiliklar huquqlarini muhofaza qilish bo'yicha Oliy Komissari (HCNM) kabi organlarning mamlakatlar bo'yicha hisobotlari.

Natijalar: Tadqiqot natijasida halqaro huquqning milliy ozchiliklarni himoya qilishdagi asosiy jihatlari aniqlandi.

1. Huquqiy evolyutsiya

- Dastlabki bosqichda (XX asr oʻrtalari) ozchiliklar huquqlari inson huquqlari doirasida umumiy tarzda, Fuqarolik va Siyosiy Huquqlar toʻgʻrisidagi Xalqaro Paktning 27-moddasida "Etnik, diniy yoki lingvistik ozchiliklar... oʻz madaniyatini saqlash, oʻz dinini eʼtirof etish va amalga oshirish, yoki oʻz tilidan foydalanish huquqiga ega" degan qoida bilan mustahkamlangan.
- Sovuq Urush tugagach, bu sohada sezilarli rivojlandi. 1992-yilda qabul qilingan **Milliy, Diniy va Til Ozchiliklari Shaxslarining Huquqlari toʻgʻrisidagi BMT Deklaratsiyasi** ushbu huquqlarni aniqroq belgilab berdi. Ushbu Deklaratsiya ozchiliklarning oʻzligini ifoda etish, til va taʼlim sohasidagi huquqlari, oʻz madaniy hayotiga qoʻshilish huquqini mustahkamlaydi.

2. Asosiy huquqlar doirasi

- **Til huquqi:** Ommaviy axborot vositalarida va davlat muassasalarida oʻz tilidan foydalanish imkoniyati.
- **Taʼlim huquqi:** Oʻz tilida taʼlim olish yoki oʻz tarixi va madaniyati haqida bilim olish imkoniyati.
- **Madaniy avtonomiya:** Madaniy, diniy va anʼanalarni saqlash va rivojlantirish.
- **Qatnashish huquqi:** Ommaviy hayotga, jumladan, siyosat va iqtisodiyotga faol jalb qilinish.
- **Kamsitmaslik huquqi:** Irq, til, din yoki millat asosida kamsitishning har qanday shaklidan himoyalash.

3. Himoya mexanizmi

- **BMT tizimi:** Inson Huquqlari Kengashi, Ozchilik Masalalari Bo'yicha Bosh Assambleya yordamchi qo'mitasi kabi organlar monitoring va hisobot tizimi orqali ish olib boradi.
- **Yevropa Kengashi:** Ayniqsa, Yevropa mintaqasida **Yevropa Mintaqaviy yoki Milliy Ozchiliklar Tilini Himoya qilish to'g'risidagi Xartiyasi** va **Ramkofer Usullari bo'yicha Ko'rsatma** kabi hujjatlar amaliy jihatdan kuchli hisoblanadi.
- **Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (OSCE):** OSCEning Ozchiliklar huquqlarini muhofaza qilish bo'yicha Oliy Komissari vazifasi oldini olish diplomatiyasi va mojarolarning erta aniqlanishi bilan shug'ullanadi.

Muhokama: Xalqaro huquqning milliy ozchiliklarni himoya qilish sohasidagi muvaffaqiyatlari qarshisida bir qator muammolar ham mavjud.

1. Huquqiy muammolar:

- **“Milliy Ozchilik”ning aniq ta'rifi yo'qligi.** Bu atamani qaysi guruhlar qamrab olishi masalasida davlatlar o'rtasida kelishmovchiliklar mavjud.
- **Hujjatlarning ko'pchilik hollarda “yumshoq huquq” (soft law) xarakteriga ega ekanligi.** Deklaratsiyalar qonuniy majburiyat tug'dirmaydi, bu ularning amalda qo'llanishiga chek qo'yadi.
- **Davlat suvereniteti bilan ozchilik huquqlari o'rtasidagi ziddiyat.** Ba'zi davlatlar ozchiliklarga keng huquqlar berishni o'zining hududiy yaxlitligiva ichki ishlariga aralashuv deb hisoblaydi.

2. Amaliy muammolar:

- **Huquqni amalga oshirishda kamlik.** Ko‘plab davlatlar xalqaro shartnomalarni imzolasa-da, ularni milliy qonunchilikka to‘liq inkor etmaydi yoki amalda qo‘llamaydi.
- **Siyosiy iroda yetishmasligi.** Ozchiliklarning huquqlarini himoya qilish ko‘pincha davlatlar siyosatida ikkinchi darajali ahamiyatga ega.
- **Moddiy resurslar yetishmasligi.** Ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish, til tarjimonlarini ta‘minlash kabi chora-tadbirlar moliyaviy xarajatlarni talab qiladi.

Xulosa: Xalqaro huquq milliy ozchiliklar huquqlarini himoya qilish uchun keng qamrovli va rivojlanayotgan huquqiy asos yaratgan. BMT, Yevropa Kengashi va OSCE kabi tashkilotlar tomonidan qabul qilingan bir qator hujjatlar va mexanizmlar ozchiliklarning o‘zligini saqlab qolish, rivojlantirish va jamiyatda faol ishtirok etish huquqini mustahkamlaydi. Biroq, huquqiy va amaliy jihatdan hal qilinmagan muammolar, jumladan, huquqiy majburiyatning cheklanganligi, “milliy ozchilik” tushunchasining noaniqligi va siyosiy irodaning yetishmasligi saqlanib qolmoqda. Ushbu sohadagi kelajakdagi muvaffaqiyat xalqaro huquq normalarini amalga qo‘llashni ta‘minlash, davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish va jamiyatning barcha a‘zolari uchun inklyuziv (qamrovli) muhitni shakllantirishga bog‘liq.

REFERENCES:

1. **Birlashgan Millatlar Tashkiloti.** (1966). *Fuqarolik va Siyosiy Huquqlar to‘g‘risidagi Xalqaro Pakt*. 27-modda.

2. **Birlashgan Millatlar Tashkiloti.** (1992). *Milliy, Diniy va Til Ozchiliklari Shaxslarining Huquqlari to'g'risidagi Deklaratsiya*. BMT Bosh Assambleyasi 47/135-rezolyutsiyasi.
3. **Yevropa Kengashi.** (1992). *Yevropa Mintaqaviy yoki Milliy Ozchiliklar Tilini Himoya qilish to'g'risidagi Xartiya*. ETS No. 148.
4. **Yevropa Kengayi.** (1999). *Milliy Ozchiliklarni Himoya qilish to'g'risidagi Ramkofer Usullari bo'yicha Ko'rsatma*. Bosh Kotibning Tavsiyanomasi.
5. **Thornberry, P.** (1991). *International Law and the Rights of Minorities*. Clarendon Press.
6. **Weller, M. (Ed.).** (2008). *Political Participation of Minorities: A Commentary on International Standards and Practice*. Oxford University Press.
7. **BMT Inson Huquqlari Bosh Komissarligi Xizmati.** (2010). *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation*. UN Publication.